

Nr 31.

Ankom till Riksdagens kansli den 19 mars 1912 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upphörande af från viss jord till Visby domkyrka utgående jordskyld.

(1:a Afd.)

I en till Riksdagen den 19 januari 1912 aflåten, till jordbruksutskottet för förberedande behandling hänvisad proposition, nr 36, har Kungl. Maj:t under återopande af bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver ecklesiastikärenden för samma dag föreslagit Riksdagen medgifva, att ägare af kyrkoskattelägenhet utom Visby stads ringmur å stadens område och i Endre socken må friköpa sig från skyldigheten att utgöra den från lägenheten till Visby domkyrka utgående jordskylden genom erläggande före 1913 års slut af ett penningbelopp, motsvarande tjugufem gånger jordskylden för ett år.

Till berörda statsrådsprotokoll har departementschefen i detta ärende anført följande:

»I en till domkyrkorådet i Visby ingifven ansökning hafva innehafvare af jord och tomter, från hvilka årlig jordskyld utgöres till Visby domkyrka, anhållit, att kyrkorådet ville hos vederbörande göra framställning därom, att det måtte medgifvas innehafvare af sådan jord eller tomt att i stället på en gång erlägga de berörda afgifter motsvarande kapitalen, beräknade efter en ränta af 4 procent, och därigenom för alltid varda befriade från afgifternas erläggande. Sökandena hafva därvid såväl erinrat om, att uppbörden och redovisningen af de ifrågavarande små jordskyldsbeloppen vore synnerligen besvärlig, som ock framhållit, att det ofta vore förenadt med olägenheter att köpa och sälja fastigheter, hvori sådan jord inginge. Vid ansökningen hafva sökandena bilagt, utom andra handlingar,

Bihang till Riksdagens protokoll 1912. 10 saml. 18 häft. (Nr 31—32.) 1

en »uppbördslängd öfver jord- och tomthyror till Visby domkyrka», angifvande såväl ifrågavarande jordars och tomters belägenhet och nummer samt deras innehafvare som ock de till ett antal af femtiosex uppgående jordskyldsbeloppen, hvilka, växlande mellan 2 öre och 2 kronor 25 öre, uppginge till sammanlagdt 28 kronor 88 öre.

Kyrkorådet har därefter öfverlämnat nämnda ansökan till Visby domkyrko- och landsförsamlingar och därvid förordat en framställning till Kungl. Maj:t i det angifna syftet; och hafva församlingarna sedermera i en till Kungl. Maj:t den 21 april 1904 inkommen skrift i underdånighet anhållit om ifrågavarande afgifters aflösning, på sätt nämnda jord- och tomtägare föreslagit.

På grund af härå erhållen nådig remiss har kammarkollegium inhämtat yttranden af domkapitlet i Visby, som tillstyrkt bifall till den underdåniga framställningen, och af Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Gottlands län, som lämnat vederbörande tillfälle att inkomma med förklaring, utan att någon däraf begagnat sig. Sedan collegium därefter från arkivarien hos collegium infordrat utredning i ärendet, men denne meddelat, att hvarken af de i arkivet förvarade räkenskaperna rörande Visby domkyrka eller af de i arkivet eljest befintliga handlingarna kunnat vinnas några upplysningar rörande ifrågavarande jordar eller tomter, anmodade collegium Kungl. Maj:ts befallningshafvande att till collegium inkomma ej mindre med fullständig förteckning å ifrågavarande fastigheter, utvisande deras läge, areal och kamerala beskaffenhet, än äfven med den utredning, som i orten kunde anskaffas angående uppkomsten och naturen af ifrågakomna afgifter äfvensom i öfrigt angående domkyrkans och de enskilda fastighetsinnehafvarnas rättsliga ställning i afseende å fastigheterna och till hvarandra.

Kungl. Maj:ts befallningshafvande har därefter i skrifvelse till collegium den 21 april 1909 lämnat utredning i angifna hänseenden, därvid Kungl. Maj:ts befallningshafvande åberopat en del skrifvelsen bilagda, med bil. 1—7 betecknade handlingar, nämligen:

1) utdrag ur en af förste landtmätaren A. Asplund år 1844 upprättad »Beskrifning och Taxeringslängd öfver Wisby Stads egovälde, innefattande Stads-, Fri-, Hospitals-, Kyrko- och Kronojord, upprättad i sammanhang med ägornas uppmätning och uträkning m. m.»,

2) utdrag ur »beskrifning till den af kommissionslandtmätaren A. Kollberg åren 1856—1860 upprättade karta öfver norra delen af Wisby stad»,

3) utdrag ur »beskrifning till kartan öfver sydöstra delen af Wisby stad, upptagande Visby domkyrkas der inom belägna Tomter och Jordar,

upprättad vid Tomtreglering år 1860» af kommissionslandtmätaren Ludv. Feggræus,

4) en af samme Feggræus den 5 mars 1889 upprättad »Jordebok öfver till Visby Domkyrka lydande, utom Visby stad belägna (kyrko-skatte) jordar»,

5) »förteckning öfver de fastigheter, som till domkyrkan erlægga jord- eller tomthyror, upprättad af Josef Norrby Söderström»,

6) en till nyssnämnda jordebok hörande »förklaring», samt

7) utdrag af »protokoll under Landtmäteri-förrättning rörande Tomt-reglering uti sydöstra delen af Visby stad åren 1859 och 1860».

I sin berörda skrifvelse har Kungl. Maj:ts befallningshafvande till en början framhållit, att af de afgifter, domkyrkan uppbure af sina jordar och som uppginge till ett sammanlagdt belopp af 28 kronor 88 öre, ett belopp af 1 krona 50 öre komme på inom Endre socken befintliga lägenheter, hvilka icke berördes af ansökningen; att af de återstående afgifterna 12 kronor 9 öre utgjordes af hyra eller tomtöresavgift för tomter inom stadens murar, samt att återstoden, 15 kronor 29 öre, visat sig icke vara några tomtören, utan, såsom de ock i ofvannämnda jordebok benämndes, jordeboksränta för inom Visby stads område, men utom ringmuren belägna s. k. kyrkoskattelägenheter.

Vidare har Kungl. Maj:ts befallningshafvande anført följande. Sist-nämnda lägenheter, hvilka i allmänhet vore af rätt afsevärd storlek, syntes hafva blifvit af kyrkan till skatte försålda. När detta skett, hade icke kunnat utrönas, men osannolikt vore icke, att dessa försäljningar skett samtidigt med försäljningarna af en del af hospitalets jordlägenheter inom stadens område eller i medlet af 1700-talet. Då sistberörda jordlägenheter försåldes till enskilda personer, blefvo de benämnda hospitals-skattelägenheter och fingo sig åsatt en viss jordeboksränta till hospitalet. Det syntes vara uppenbart, att kyrkan icke vidare hade någon äganderätt till de ifrågavarande jordlägenheterna, utan att desamma med full äganderätt innehades af enskilda, och något skäl, hvarför icke ägarna skulle, om de så önskade, få inlösa den lägenheterna påhvilande jordeboksräntan syntes icke förefinnas. Af de inom staden belägna, kyrkan tillhöriga tomterna innefattade nr 3—21 samt 83—93 i Klinterotens 3:e kvarter hela det område, som vore beläget mellan Södra Murgatan i öster, Adelsgatan i väster och Mikaelsgård i norr. På de äldsta kartorna öfver staden vore detta område betecknad såsom åker. I en af superintendenten Haqvin Spegel år 1683 utgifven afhandling, benämnd »Rudera Gothlandica», omnämndes såsom en S:t Johannis kyrka tillhörig jord en åker i Söder Klint, hvilken under den katolska tiden donerats till kyrkan.

Den sålunda omnämnda åkern vore helt säkert densamma, som sedermera styckats och, uppdelad i tomter, upplåtits åt enskilda. S:t Petersgränd, som vore helt belägen inom området, samt de delar af Berggränd och Mikaelsgänd, som stötte till tomterna, hade, enligt hvad bekräftades af beskrifningen till ofvannämnda af Fegræus år 1860 upprättade karta öfver sydöstra delen af Visby stad, jämväl bildats af Söderklintsåkern. Det hade allmänt antagits, att de hospitalet i Visby tillhöriga tomterna utgjordes af de öde kyrkorna med tillhörande tomter, som år 1532 af danske konungen Fredrik I donerats till hospitalet. S:t Johannis kyrka syntes emellertid vid tiden för berörda donation icke hafva legat öde utan då ännu begagnats eller betraktats som församlingskyrka. Den s. k. Söderklintsåkern hade därför icke ingått i donationen utan bibehållits under kyrkan liksom ock de i handlingarna omnämnda fem tomterna nr 4 b, $4\frac{1}{2}$ a, $5\frac{1}{2}$ a, 10 a och 11 a i Strandrotens 4:e kvarter, hvilka vore belägna omedelbart intill S:t Johannis kyrka, hvaraf ruiner ännu kvarstode. Då ytterligare lämningar af S:t Johannis, eller som den ock kallades S:t Hans kyrka, och den omedelbart därintill belägna S:t Peters kyrka under senare åren vid gräfningar kommit i dagen, och det icke vore osannolikt, att dessa kyrkor sträckt sig inpå nyssnämnda fem tomter och således intressanta murrester där ännu antagligen kunde vid förnyade gräfningar eller undersökningar påträffas, syntes tillstånd till samma fem tomters friköpande icke böra lämnas, enär undersökningarna därigenom skulle kunna förhindras eller försvåras. Något dylikt hinder funnes däremot icke för inlösen af de i handlingarna omnämnda tomterna nr 3—21 och 83—93 i Klinterotens 3:e kvarter. Kungl. Maj:ts befallningshafvande ansåge sig däremot böra göra vissa erinringar beträffande de belopp, hvarför tomterna föreslagits skola få inlösas. De ifrågavarande tomterna utgjordes uteslutande af kyrkojord. Enligt hvad visat sig och jämväl bekräftats vid en verkställd kontrollräkning hade tomtörena för dessa tomter utgått med allenast 2 skillingar banko för 100 kvadratalnar. Tomtörena för kronans, stadens och hospitalets tomter utginge däremot med 6 skillingar banko för 100 kvadratalnar. Kungl. Maj:ts befallningshafvande saknade kännedom om när afgifterna för hospitalstomterna bestämts till detta belopp. Hvad däremot anginge tomtörena för stadens och kronans tomter, hvilka tomtören förut utgått med allenast 2 skillingar banko för 100 kvadratalnar, hade förhöjningen ägt rum, för de förra tomterna på grund af kungl. bref den 28 september 1819 och för de senare på grund af kammarkollegii skrifvelse den 21 februari 1826. Det af Kungl. Maj:ts befallningshafvande sålunda anmärkta förhållandet inverkade gifvetvis på bedömandet af hvilket belopp borde erläg-

gas af de tomtinnehafvare, hvilka ville till fri och egen grund inlösa sina tomter. Mot en kapitalisering af tomthyran efter en ränteberäkning af 4 procent syntes icke vara något att erinra, men kapitalbeloppet borde då beräknas icke efter den tomthyra, som för närvarande erlades, utan efter beloppet af den tomthyra, som skulle komma att utgå, därest hyran förhöjdes till likhet med tomthyran för stadens och kronans tomter. All billighet talade nämligen för att hyrorna för kyrkans tomter skulle komma att förhöjas till likhet med hyrorna för stadens och kronans tomter, därest framställning därom i vederbörlig ordning gjordes. I anledning af det anförda ansåge Kungl. Maj:ts befallningshafvande, att löseskillingen för tomterna borde bestämmas till sjuttiofem gånger den hyra, som för närvarande erlades för desamma.

Slutligen har Kungl. Maj:ts befallningshafvande beträffande fastighetsinnehafvarnas rättsliga ställning i afseende å fastigheterna ansett sig böra fästa uppmärksamheten därpå, att, enligt hvad magistraten i Visby meddelat, i fråga om lagfart å och in-teckning i de Visby domkyrka tillhörande tomterna och jordarna, vid rådstufvurätten därstädes af ålder tillämpats och fortfarande tillämpades den praxis, att dessa tomter och jordar behandlades på alldeles samma sätt som fria tomter och jordar. Någon ändring därutinnan hade icke skett genom lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907, hvilken icke berörde de till kyrkoskatte försålda jordlägenheterna och ej heller de nu ifrågavarande tomterna, hvilka alla upplåtits långt före tiden för sagda lags trädande i kraft.

Uti eget underdånigt utlåtande den 14 december 1909 har kammarkollegium till en början beträffande omförmälda försäljning af domkyrkjord meddelat, att landshöfdingen i länet den 23 mars 1732 underställt kammarkollegii godtfinnande, om icke kyrkans jordar och lägenheter i anledning af nådiga förordningen, huru med de hemman och kronolägenheter, som till skatte försäljas, förhållas skall, den 19 september 1723, genom offentlig auktion till den högstbjudande finge auktioneras, hvilket för kyrkan vore profitabelt och af kyrkorådet vore befunnet för kyrkan billigt; att collegium häruppå den 12 maj samma år resolverat, det collegium bifölle framställningen, så vida någon af dessa lägenheter icke vore af sådan beskaffenhet att den till usus, som uti 6 § uti 1723 års prästerskapets privilegier omtalades, borde bibehållas; samt att i den af magistraten i Visby till den af Kungl. Maj:t den 3 mars 1852 förordnade kommittén för undersökning af grunderna för städernas beskattning lämnade utredningen förekomme beträffande den inom stadens domvärjo befintliga så kallade kyrkoskattejorden, att densamma ansåges hafva

under senare hälften af sjuttonhundratalet blifvit å offentliga auktioner till den högstbjudande med skattemannarätt försåld med bibehållande af viss årlig ränta, som jordens ägare skulle till kyrkan utgöra. Till fullständiggande af Kungl. Maj:ts befallningshafvandes yttrande beträffande tomtörena för hospitalets tomter har collegium vidare erinrat, att den af Kungl. Maj:ts befallningshafvande omförmälda förhöjningen af samma tomtören ägde rum på grund af i sådant hänseende den 2 november 1836 meddeladt nådigt bref. Vidare och med anledning däraf att i ofvan nämnda 1889 års jordebok vore för en af tomterna, nämligen nr 1,265, antecknad »frijord» och »åminnelsepenningar» har collegium dels meddelat, att en särskild förordnad kommission år 1693 vid skattläggning af slottsladugården Visborg uppgifvit, att hospitalets jordar bestode af, utom andra, så kallade frijordar eller sådana som blifvit sålda alldeles fria mot en viss årlig afgift till hospitalet under namn af åminnelsepenningar, dels ock erinrat, att Kungl. Maj:t genom nådigt bref angående förändrad organisation af öfverstyrelsen för hospitalen m. m. den 12 maj 1876 förordnat bland annat, att alla hospitalens fastigheter, frälseräntor och andra afgälder af fast egendom äfvensom öfriga tillgångar skulle från och med ingången af år 1877 indragas till statsverket. Ifrågavarande tomt funnes emellertid icke upptagen i den förteckning öfver de Visby hospital förut tillhöriga, men enligt 1876 års nådiga bref till statsverket indragna räntorna af skattelägenheter inom Visby stad, hvilken bilagts collegii underdåniga utlåtande angående rätt för jordägare att inlösa till statsverket indragna hospitalsräntor m. m. den 30 december 1904. Sannolikt hade uttrycket »åminnelsepenningar» i nämnda jordebok tillkommit på grund af någon förväxling, och torde lägenheten vara af enahanda natur som ifrågavarande kyrkoskattelägenheter. Hvad anginge de i handlingarna omnämnda, i Endre socken belägna kyrkoskattelägenheterna Stora och Lilla Krusäng, ansåge collegium, i motsats till Kungl. Maj:ts befallningshafvande, att ansökningen jämväl afsåge att få aflösa den från dessa lägenheter till domkyrkan utgående jordskylden.

Beträffande själfva saken har kammarkollegium anført följande. Hvad först anginge dem af de i ärendet ifrågakomna jordarna, som vore belägna utom stadens ringmur å stadens område och i Endre socken, syntes det collegium, som om med allt fog kunde antagas, att dessa jordar af domkyrkan upplåtits åt enskilda med äganderätt. Collegium hade vid sådant förhållande icke något att erinra mot nådigt bifall till ansökningen i denna del. Hvad åter beträffade de i ansökningen afsedda tomter, som vore belägna å stadens område inom ringmuren, så hade angående dem utrönt, att de fortfarande vore domkyrkan tillhöriga. En aflösning af

de för dem utgående tomtörena skulle tvifvelsutan medföra, att äganderätten till dem skulle komma att anses därigenom hafva öfvergått från domkyrkan till de enskilda innehafvarna. Vid sådant förhållande och under erinran hurusom Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 21 februari 1908 anbefallt justitiekanslersämbetet att anhängiggöra rättegång för afhysande af innehafvarna af den kronan tillhöriga jord, som erfordrades för friläggande af S:t Hans och S:t Pers kyrkoruiner, har kollegium tillkännagifvit, att kollegium ansåge sig icke kunna till nådigt bifall förorda ansökningen i denna del.

Med anledning af att, såsom Kungl. Maj:ts befallningshafvande anmärkt, rådstufvurätten i Visby i fråga om lagfart och inteckning af ålder tillämpat och fortfarande tillämpade den praxis, att domkyrkan tillhörande tomter och jordar behandlades på samma sätt som fria tomter och jordar, har kollegium ifrågasatt en undersökning till utrönande af huruvida till följd häraf någon åtgärd till iakttagande af kyrkans rätt borde vidtagas, och föreslagit, att handlingarna i ärendet i sinom tid måtte för antydda ändamålet varda till advokatfiskalen hos kollegium öfverlämnade.

I infordradt underdånigt utlåtande den 28 maj 1910 har därefter justitiekanslersämbetet anført följande.

När och på hvilket sätt kyrkan kommit i besittning af de i ärendet omförmälda fastigheterna torde åtminstone i fråga om det mesta däraf numera näppeligen kunna med visshet utredas. Men antagligen härledde sig kyrkans rätt till desamma redan från katolska tiden och hade uppkommit genom förläningar af konungar samt genom donationer, gåfvor, testamenten och dylikt, på sätt i allmänhet vore förhållandet med den kyrkorna inom Sverige tillhörande fasta egendomen, som i allmänhet utgiordes antingen af jord, satt i mantal och då benämndes kyrkohemman, eller ock, såsom i förevarande fall, af jord, som saknade mantal och då vanligast förekomme under benämning kyrkolägenhet eller kyrkojord. Enligt kyrkolagen (kap. 26 § 5) fick kyrkans fasta jordagods ej utan särskildt tillstånd föryttras, hvilket ytterligare framhölls i kungl. privilegierna för biskopar och prästerskap den 16 oktober 1723 §§ 5 och 6. Bestämmelserna om dylik jords oförytterlighet hade dock undergått modifikation genom kungl. förordningen den 19 september 1723 huru med de hemman och kronolägenheter, som till skatte försäljas, förhållas bör, i det att enligt punkt 6 af samma förordning rätt medgifvits att under angifna villkor till skatte försälja, bland andra, vissa till kyrkan hörande hemman. Med stöd af bestämmelserna i sistnämnda förordning och på grund af kammarkollegii den 12 maj 1732 lämnade medgifvande torde ock, på sätt i kammar-

kollegii i detta ärende afgifna underdåniga utlåtande närmare framhållits, ifrågavarande utom stadens ringmur belägna, kyrkan förut tillhöriga jord hafva blifvit under skattemannarätt försåld mot skyldighet för jordens ägare att till kyrkan utgöra viss årlig ränta, hvarefter denna jord upptagits såsom kyrkoskatte. Genom skatteförsäljningen hade äganderätten till nyssberörda jord frångått kyrkan, och något hinder att å denna jord hvilande jordeboksränta numera aflöstes i enlighet med den underdåniga hemställan torde icke kunna anses föreligga, hvadan justitiekanslersämbetet för sin del i underdånighet tillstyrkte nådigt bifall till framställningen i denna del. Hvad åter anginge de inom stadens ringmur belägna tomter eller delar af tomter, från hvilka ofvannämnda hyra eller tomtören utginge, syntes såväl den omständigheten, att dessa fastigheter alltjämt vore i jordeböcker, skifteshandlingar och dylika handlingar upptagna under titel af kyrkojord, som ock arten af de från desamma utgående afgifterna till kyrkan utmärka, att kyrkan fortfarande hade äganderätt till desamma, och någon omständighet förekomme ej heller, som ens antydde, att äganderätten till dessa tomter skulle frångått kyrkan. Vid sådant förhållande och då den ifrågasatta aflösningen af från dessa fastigheter utgående hyra eller tomtören otvifvelaktigt skulle, såsom kammarkollegium i sitt underdåniga utlåtande ock framhållit, hos innehafvarna af denna kyrkojord kunna framkalla föreställning om rubbning af bestående äganderättsförhållanden i afseende å samma fastigheter, afstyrkte justitiekanslersämbetet bifall till denna del af den underdåniga hemställan.

Departement-
schefens
yttrande.

Beträffande tomtören för de Visby domkyrka tillhöriga tomter, som äro belägna å Visby stads område inom stadens ringmur, instämmer jag med kammarkollegium och justitiekanslersämbetet och finner sålunda, att någon aflösning af dessa tomtören icke bör ifrågakomma. Hvad åter angår afgälder från de i ärendet omförmälda jordar, som äro belägna utom stadens ringmur å stadens område äfvensom i Endre socken, torde på grund af den i ärendet lämnade utredningen något hinder icke kunna anses föreligga mot att de å dessa jordar hvilande jordeboksräntorna numera aflösas i enlighet med den därom gjorda underdåniga framställningen. Viss tid för aflösning af nämnda jordeboksräntor torde emellertid böra stadgas, och synes denna tid lämpligen böra bestämmas till utgången af år 1913.

I nådig proposition (nr 200) till 1908 års Riksdag gjorde Kungl. Maj:t framställning till Riksdagen om aflösning af sådana landgillen till kyrka, prästerskap eller klockare, som utgingo af hemman eller lägenhet i Skåne, Halland eller Blekinge utan att rätten till landgillet uppbärande motsvarades af äganderätt till jord, äfvensom af landgillen och spannmåls-

räntor från de jämlikt nådig kungörelse den 11 september 1863 till skatte försålda s. k. halländska kyrkohemmanen. Då nu ifrågavarande jordeboks-räntor synas i viss mån jämförliga med förutnämnda landgillen och spannmålsräntor, torde jämväl för aflösning af dessa jordeboksräntor Riksdagens bifall böra inhämtas.»

Med afseende å hvad departementschefen sålunda anført i ärendet Utskottet. hemställer utskottet,

att Riksdagen må bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition.

Stockholm den 19 mars 1912.

På jordbruksutskottets vägnar:

D. PERSSON i Tällberg.

I beslutet hafva deltagit:

från *Första* kammaren: *G. L. De Geer, P. Paulson, E. A. Lindblad, Aaby A. W. Ericsson, A. H:son Wachtmeister, Å. Ingeström, K. I. Grubbström, O. B. A. Silfverschiöld*; från *Andra* kammaren: *D. Persson i Tällberg, N. Persson i Malmö, G. Odqvist, S. Linders, A. L. Lundström i Långnäs, P. N:son Bosson, C. L. Olausson, V. A:son Ekerot*.
